

JYX

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Säntti, Joonas

Title: Aikakaudesta pahin

Year: 2023

Version: Published version

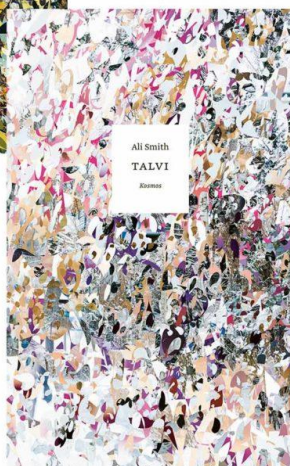
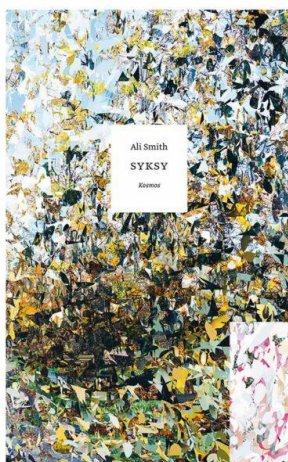
Copyright: © Säntti & Lukukeskus, 2023

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Säntti, J. (2023). Aikakaudesta pahin. Kiiltomato, 18.1.2023. <https://kiiltomato.net/critic/ali-smith-syksy-talvi/>

Syksy & Talvi

Ali Smith

[Kosmos](#) 2022

272s.; 336s.

Kääntäjä(t): Kristiina Drews

ULKOMAINEN KIRJALLISUUS

Aikakaudesta pahin

JOONAS SÄNTTI | 18.1.2023

Skotlantilaisen Ali Smithin vuodenaikojen mukaan nimetystä neljän romaanin sarjasta ilmestyi suomeksi vuoden 2022 aikana kaksi ensimmäistä osaa, *Syksy* ja *Talvi*. Sanaleikkejä rakastavan kirjailijan tyyllittely asettaa suomentajalle haasteita, mutta lukukokemus on kaikkea muuta kuin vaikea.

Täytyy tunnustaa, että en alkuun oikein innostunut **Ali Smithin** (s. 1962) proosatyylistä. Liian söpöä ja opettavaista, tuhahtelin. Aivan liian tohkeilevaa ja hyväntuulista. *Quirky. Twee.* Aikuisten satuja, painotus sanalla satuja. Harmikseni en silti osannut vastustaa houkutusta lukea lisää. Ensin kiinnostuin ja sitten lumouduin Smithin proosakerronnasta, varsinkin siitä kuinka vaivattoman oloisesti kirjailija latasi mielikuvituksellisiin asetelmiinsa monitulkintaisuutta ja historian kerroksia.

Kerron tästä, koska suhteeni tekijään taitaa olla vähän epäammatillinen. Onhan mahdollista, että kun kirjoittaja ottaa lukijasta voiton, tämä alkaa ylikompensoida aiempaa nyreyttään. Voi olla, että olen päättänyt pitää Ali Smithin tyylistä ja sikäli vähän sokeutunut yksittäisille teoksille.

Smithin vuodenaikasarja, josta on nyt suomennettu kaksi ensimmäistä osaa, edustaa sellaista lohdullista, nokkelaa, hillitysti kokeellista kertomakirjallisuutta, jollaista olisin saattanut inhota kymmenen vuotta sitten. Aiheet ovat suuria ja ajankohtaisia, käsittely kevyttä ja melko tarinallista. Kirjojen sisäkertomuksissa liikutaan kauas 1900-luvulle, mutta yhdistävänä teemana kulkee nykyisen Brexit-Britannian henkisen ilmapiirin tarkastelu. Viimeisessä osassa Kesä aiempien kirjojen tarinalankoja sidotaan yhteen.

Kummitusjuttuja

"Unohtakaa haamut, karkottakaa ne mielestänne, sillä tämä ei ole kummitusjuttu," toteaa *Talven* kertoja (s. 12) ja ehdottomasti valehtelee, koska Smith kirjoittaa jatkuvasti kummitusjuttuja. Mutta virke onkin ironinen ja toimii kuten usein siteerattu kehotus olla ajattelemta vaaleanpunaista elefanttia.

Syksyn toinen päähenkilö, koomassa makaava yli satavuotias Daniel haamuilee maailmojen välissä ja löytää itsensä vangittuna välillä puun kuoreen ja hetkittäin oman elämänhistoriansa välähdyksiin. Kirjassa on useita unijaksoja, ja koska Smith ei ole realisti, tuntuu mahdolliselta ehdottaa, että hänen kirjoissaan kaksi hahmoa voi tosiaan kohdata toisensa unessa. *Talvessa*

joulupyhiin valmistautuvaa Sophiiaa seuraa irtonainen, ilmassa leijuva lapsen pää, joka voi olla jonkinlaisen syyllisyydentunnon kummallinen ruumiillistuma – tai sitten ei.

Haamut ovat myös puhtaasti metaforista sorttia. Brexitin saarella kummittelevat esimerkiksi suur-Britannian imperialistinen henki, vanhojen poliittisten aktivismien muisto ja joukko unohtuneiden naistaiteilijoiden haamuja. Toisenlaista kummittelua edustavat tekstienväliset viittaukset: on kiinnostava seurata, miten tasaisesti Smithin vanhat suosikit **Ovidius**, **Shakespeare** ja **Dickens** esiintyvät teoskvartetin sivuilla. Henkilöiden nimetkin ovat mytologisia merkityksiä tulvillaan.

Vuodenaikakvartetti eli *Autumn* (2016), *Winter* (2017), *Spring* (2019) ja *Summer* (2020) on samalla kirjoittajansa avoimemmin poliittista tuotantoa, hieman kuten hänen Ovidius-uudelleenkirjoituksensa *Girl Meets Boy* (2007), jossa muodonmuutokset päivitettiin uusien sukupuoli-identiteettien ja ekoaktivismiin palvelukseen. Tällä kertaa kirjailija kuvaa rajojen väkivaltaista ehdottomuutta ja samalla niiden sattumanvaraisuutta – rajat kun eivät yleensä perustu oikein mihinkään.

Toivon ja toivottomuuden vuodenajat

Teossarja on kuvaus nationalismin pikkusieluisuudesta, byrokratiasta, kyräilyksi muuttuneesta arjesta, jota määrittävät avoin rasismi ja sen serkku, muukalaisviha. Kuten vanha aktivisti Iris toteaa *Talvessa*: ”Nyreitä, vihaisia ilmeitä, kuin karikatyyrejä jostain karseasta tv-sarjasta. Englannin tympeillä laitumilla.” (s. 218.)

Kirjasarjan neljä osaa ovat helposti erikseen luettavia, koska niissä esiintyy eri henkilöitä ja tarinalinjoja, ehkä myös vähän erilaisia teemoja. Kun *Syksyssä* puhutaan paljon instituutioista ja pois sulkemisesta, *Talvi* käsittelee nettiä, autenttisuuden kulttia ja ihmisten vieraantumista yhteisestä todellisuudesta.

Tunnelmakin on teoksissa hiukan erilainen. *Syksyssä* korostuu kaunis kertomus kahden ihmisen odotusten vastaisesta ystävydestä, kun taas *Talvi*

on enemmän väärinkäsityksistä syntyvää tilannekomediaa perheestä, vanhoista traumaista ja sovituksista.

Kantaaottavuudestaan huolimatta Smith on yhdenlainen universalisti, kuten kirjojen alutkin tekevät selväksi. Hänellä on tapana korostaa ilmiöiden kertautuvuutta ja kokemusten samankaltaisuuksia yli aikojen:

"Se oli aikakausista pahin, se oli aikakausista pahin. Taas kerran. Sellainen maailma on: se hajoaa, keskus pettää, niin on aina ollut, niin tulee aina olemaan, se on sen luonto." (Syksy, 11.)

Toinen romaani käynnistyy hupaisalla parin sivun mittaisella google-haun tiivistelmällä:

"Jumala oli kuollut: ensi alkuun.

Myös romantiikka oli kuollut. Ritarillisuus oli kuollut. Runous, proosa, maalaustaide, kaikki kuolleet, samoin kuvataide. Kirja oli kuollut." (Talvi, 11.)

Omien aikojemme erityisyys – totuudenjälkeisyys, kirjojen jälkeisyys, ja niin edelleen – tuntuisi päätyvän ironisen suhteellistamisen kohteeksi. Smithin käsittelyssä historia tuntuisi liikkuvan vuodenaikojen tapaan sykleissä, kuten kriitikko **Sophie Gilbert** [tiivistää](#). Smithin leikillisuus saattaa vaikuttaa joillekin sitoutumisen pakoilulta, ehkä jopa piilevältä konservatiivisuudelta. *Kiiltomaton* kriitikko **Putte Wilhelmsson** näki Smithin edellisessä suomennoksessa "reaktiivista avantgardea", joka lähinnä [mystifioi](#) omaa sisällön puutettaan.

**Kertojana Smith on
hienovaraisesti ja hellästi
kokeellinen.**

Asiaa selittävä setä ja muita outoja hahmoja

Taiteeseen ja kommunikaatioon Smith tuntuisi kuitenkin uskovan. Romaaneissa taiteen mahdollistamat maailmat ovat vastakohtana yhdelle totuudelle, ideologioiden mahdille ja kielen köyhtymiselle. Romaanihenkilöt kohtaavat toisensa ja löytävät mielekkyyden taideteosten välityksellä.

Syksyssä Elizabeth ymmärtää, että collegen sijaan on mentävä "kollaasiin" (*collage*) ja opeteltava "panemaan bagatelliksi" (s. 129), löytämään syvällinen ilo siitä mikä vaikuttaa vähäpätöiseltä tai kepeältä. Sanoja ihastelemalla voi nousta "tunnottomuuden tai unohduksen tilasta, vaikka ei olisi itse edes tajunnut olleensa siellä" (*Talvi*, s. 236). Naiivia ehkä, mutta eikö jotenkin ilahduttavaa juuri nyt?

Kirjailija suhtautuu optimistisesti myös ihmissuhteisiin, esimerkiksi vanhan miehen ja naapurin tyttölapsen välillä. *Syksyn* Daniel ei ole namusetä eikä erityisen setämäinen muutenkaan, vaan satumaisesti rooleja ylittävä hahmo. Daniel on onnistunut säilyttämään sisäisen lapsensa ja kykynsä aktiiviseen utelointiin. Hän on elämäntaiteilija ja toki myös vähän "prinsessa", kuten 8-vuotias Elizabeth lapsen tarkkuudella toteaa (s. 58).

Kirjassa Daniel toimii nuoren tytön kehityskertomuksen avainhenkilönä ja jopa feministisen jatkumon osana. Hän avaa Elizabethille ovia taiteen maailmaan ja antaa ensivihjeet unohtuneen naistaiteilijoiden töistä. Danielia ja Elizabethia yhdistää kyky "keksiä jotain hyödyllistä, viihdyttävää, oivaltavaa ja kilttiä" (s. 59).

Naisten hiljentämistä käsittelevä feministinen tekijä on siis kehdannut luoda mieshahmon, joka ei vähättele, alista tai ahdistele. Kaiken lisäksi vanhus mielellään selittää asioita, mutta taitavasti ja tarpeellisesti. Ajatella!

Talvessa hieman samanlainen yhteiskunnan ulkopuolinen hahmo muuttaa kuin sattumalta kaiken toisten hahmojen elämässä. Lux on parikymppinen itäeurooppalainen maahanmuuttaja, jonka kautta Smith tuntuisi muistuttavan pinnallisten ensivaikutelmien epäluotettavuudesta. Lapselliselta vaikuttavasta hanttihommien duunarista paljastuu tarkkanäköinen totuuksien laukoja. Lux on päätenyt Englantiin rakkaudesta Shakespearen kieleen. En tiedä ovatko nämä hahmot niin sanotusti uskottavia, mutta heistä luettuani haluaisin kyllä uskoa heihin.

Kertojana Smith on hienovaraisesti ja hellästi kokeellinen. Romaaneista löytyy irrallisia jaksoja, joiden suhde kokonaisuuteen jää mysteeriksi. Muutenkin Smithin proosalle on ominaista hypähdellä nopeasti aiheesta toiseen. Preesensmuotoinen, välittömyyden vaikutelman antava tajunnankuvaus rikkoo välillä odotuksia proosakielestä. Tekstiä on kuitenkin hyvin helppo ymmärtää ja seurata, koska se välittää mielen liikkeitä tutussa järjestyksessä. Esimerkiksi tähän tapaan:

"Oho.

Tyttö.

Kuka hän on?

Tuo etäisesti mieleen sanomalehtikuvat niiltä ajoilta,

siitä

mikä hänen nimensä on," (Syksy, s. 99.)

Kääntäjän konstit

Ali Smith rakastaa sanoja niin paljon, että ei epäröi keskeyttää tarinointia niiden tieltä tai toisinaan jopa rakentaa juonta sanojen eri merkityksistä. Kirjallisuudentutkija **Päivi Mehtosen** [sanoin](#): "Sana on Smithillä usein läsnä sen äänneasun tähden, joka naksauttaa lukijan päässä merkityksiksi, joista taas kerrotut maailmatkin sopivasti haarautuvat uusiin suuntiin."

Suomentajalle Smithin sanallinen ilottelu tarjoaa melkoisia haasteita. Jos kääntää merkityksen, ei ole helppoa kääntää esille itse sanaleikkiä. Jos taas kotouttaa liiaksi, alkuperäisen idea voi kadota kokonaan.

Kristiina Drews on suomentanut myös Smithin teokset *Satunnainen* (2005, *The Accidental*, [suom. 2006](#)) ja *Oli kerran kello nolla* (2011, *There but for the*, suom. 2013). Drews tuntuu usein valikoivan käännettäväksi teoksia, joissa sanallinen sukkeluus korostuu. Smithin kääntäjän tuleekin olla varsinainen

"nokkelikko" (OKKN, 238). Tarkastelen muutamien esimerkkien kautta, millaisia ratkaisuja Drews on tällä kertaa löytänyt.

Syksyn alussa rannalle ajautunut, täysin alaston Daniel hakee vielä suuntaansa (bearings) ja ruumiilleen peittävää suojaa. "He can stay here while he gets his bearings. Bare-ings." (Autumn, 7.) Drews lisää pituutta, jotta voi kääntää sanaleikin tasoja: "Hän voi pysytellä täällä, kunnes kaikki valkenee ja totuus paljastuu. Paljas astuu." (Syksy, 16.)

Aika mainio! Silti, sanan "silti" kohdalla kääntäjä joutuu kohtaamaan suomen vähäsanaisuuden ongelmat. Englannin kielessä *still* voi tarkoittaa "silti", "yhä/edelleen", "liikkumaton", "siitä huolimatta" ja paljon muutakin. "But I will lay you a wager (he says / doesn't say) that they don't have the kind of still on that list which forms part of the word distillery." Drewsin löytämä vastine on "siltinerotin" (s. 44). Tuli opittua uusi sana, kiitos vain!

Talvessa lapsi ihmettelee millaista toimintaa kuvaa sana *to-day*, jos sen ymmärtää verbinä. "What does it mean today?" Suomenkielinen vastine ei tietenkään voi olla yhtä luonteva, ja on vaikea kuvitella lasta pohtimassa: "Olisin niin mielelläni päivänyt. Tahtoisin olla jo päivänyt." (s. 235) Hiukan kömpelöltähän se kuulostaa.

Suomentajan on usein valittava yksi merkitys. Kun Daniel kutsuu Elizabethia nimellä *pupil of my eye*, käännös "silmani terä" (s. 83) välittää vain puolet. Nuori taideopiskelija on nimittäin myös Danielin silmän "oppilas" (*pupil*). Myöhemmin kirjassa Daniel kertoo siitä, kuinka ihminen voi rakastua toisen silmiin, heidän tapaansa nähdä.

Kirjoista löytyy myös nonsenseä lähentelevää äänteellisyyttä, jollaista ei ehkä yleensä kannata lähteä kääntämään merkitys edellä. Niissä Drewsin suomennos ei aina uskalla irrotella originaalin tapaan.

"Ballad of Christine Keeler.

Well-heel-er. Dealer. Feeler. Squaler. Conceal her. Steal her. Mrs Peel her."

"Balladi Christine Keeleristä.

Äveriäästä diileristä. Pilleristä. Trilleristä. Lööppien bestselleristä. Emma Peelin killeristä." (s. 101)

Talvessa ydinaseita vastustavien marssijoiden iskulauseet puolestaan innostavat kääntäjän etsimään jo aika etäisiä suomenkielisiä vastineita:

"Iris is a ban the bomb-er. No 'H' Bombs. No to Nuclear Suicide. From Fear to Sanity. Would you drop an 'H' Bomb."

"Iris vastustaa atomiaseita. Ei ydinpommille! Ydinitsemurha – ihmiselle turha. Parempi aktiivinen tänään kuin radioaktiivinen huomenna. Ei lehmä kaipaa sonnia kun sataa ydinpommia." (s. 33)

Joissain kohdissa käy niin hienosti, että suomen äänteellisyys tuntuu jopa lisäävän sanojen salaisten yhteyksien tuntua. Unessaan Daniel tuntee olevansa "kauttaaltaan kietoutunut lehtiin, lehtiverhoon, lohtuun" (s. 189, englanniksi *swathed in foliage, leafskin, relief*).

Hienoimmat Ali Smithin kirjat odottavat vielä suomentamista, enkä tarkoita vuodenaikasarjan viimeisiä osia.

Kevättä kohti?

Sanailuissaan ja leikkisässä vakavuudessaan vuodenaikakvartetti on siis taattua Smithiä, ja Drewsin omistautunut suomennos on saanut painoksissa poikkeuksellisen kauniit ja puoleensavetävät kannet. Teoskokonaisuus on silti hieman epätasainen. Rakenteet on mietitty tarkasti ja dialogi on usein hillitöntä, mutta kuvailevampien jaksojen teksti ei aina lähde lentoon.

Tarkoitan esimerkiksi pop-taiteilija **Pauline Botyn** teoksien asiallisia ja vähän luettelomaisia kuvauksia *Syksyssä*. En myöskään päässyt eroon vaikutelmasta,

että jotkut hahmoista olivat vähän turhan selvästi tekijän näkemysten puhetorvia.

Omasta mielestäni hienoimmat Ali Smithin kirjat odottavat vielä suomentamista, enkä tarkoita vuodenaikasarjan viimeisiä osia. Suomestakin löytyisi arvostavaa yleisöä lajihybridille *Artful* (2013), jossa kertovan fiktion keinoja käytetään lähinnä taidetta koskevien esseististen havaintojen kehyksinä, ja romaanille *How to Be Both* (2015), jossa niitä käytetään poikkeuksellisen kekseliäästi, monitulkintaisesti ja queeristi.

Tilaa Kiiltomaton uutiskirje

Some-alustojen myllerryksessä haluamme pitää lukijat perillä siitä, mitä julkaistaan ja mistä keskustellaan. Liity mukaan ensimmäisten joukossa!

[Tilaa Kiiltomaton uutiskirje tästä.](#)

Jaa artikkeli:

- -

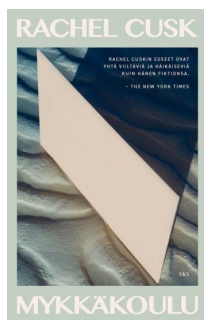
JOONAS SÄNTTI

Kirjoittaja on kirjallisuuden väitöskirjatutkija ja kriitikko.

Adlibris

Hae teosta Adlibriksen verkkokaupasta

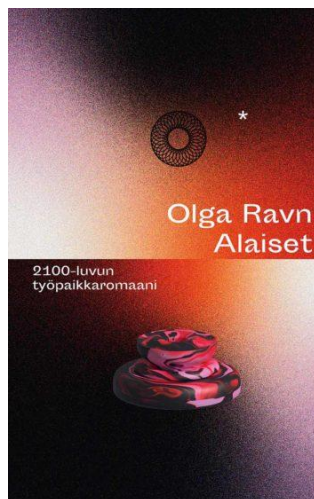
Lue myös

Jarrut päällä

Herman Raivio
21.3.2023

Loistavan Ääriviivat-trilogian ja hienon Toinen paikka -romaanin jälkeen Rachel Cuskin esseet jättävät haljun jäljen. Syitä on

Esineiden ja minuuden outous

Pasi Salminen 8.1.2023

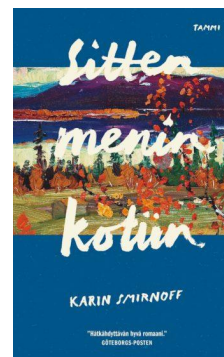
Alaiset lähestyy vieraille planeetalle sijoittuvaa tieteiskertomusta runoilijan ottein ja kokemuksellisuuden kuvaamisen kautta. Identiteettikysymyksillä leikitään ilman lopullisia vastauksia. Kaukana avaruudessa

Historian yllättäjä

Veli-Matti Huhta
29.12.2022

Éric Vuillard kuvittelee maineikkaille historiallisille henkilöille sielun. Epäkohtia listatessa teksti uhkaa latistua. Luin Éric Vuillardin (s.

Jotain minkä voimalla elää

Hannele Salminen
20.12.2022

Sitten menin kotiin päättää Jana Kipon väkivallan, surun ja intohimon sävyttämän etsinnän. Antisankari saa

useita. Rachel Cuskin Ääriviivat- romaanitrilogia (2014–2018) käsittelee kertomisen ja... Lue lisää HERMAN RAIVIO 21.3.2023	yksinäinen avaruusalus kiertää vierasta planeettaa,... Lue lisää PASI SALMINEN 8.1.2023	1968) kaksiosaisen teoksen jälkimmäisen, Saksan talonpoikaissotaa käsittelevän kokonaisuuden... Lue lisää VELI-MATTI HUHTA 29.12.2022	jäädä rauhaan, mutta Karin Smirnoffista kuullaan vielä. Kolmikymppinen Jana Kippo... Lue lisää HANNELE SALMINEN 20.12.2022
---	---	--	---

Lukukeskus ry.
Villa Kivi,
Linnunlauluntie 7
00530 Helsinki
www.lukukeskus.fi

Yhteystiedot

Kritiikit

Näkökulmia

Yhteystiedot

Kriitikon ohjeet

Copyright © Lukukeskus – Läscentrum

Muuta evästeasetuksia